

نقش زن در ترویج فرهنگ خانواده برای زیست عیفانه

زهره بهجت بویینی^۱

^۱ سطح دو (کارشناسی) مدرسه زینبیه سلام الله عليها رشت

چکیده

خانواده، به عنوان نخستین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در تربیت و انتقال ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی به نسل‌های آینده دارد. در این میان، زن به عنوان مادر، همسر و مربی اصلی خانواده، تأثیر ویژه‌ای در شکل‌گیری شخصیت فرزندان و ترویج فرهنگ عفاف دارد. زیست عفیفا، که شامل مفاهیمی چون حیا، تقوا، رعایت مرزهای اخلاقی و حفظ کرامت انسانی است، در محیط خانواده و به‌ویژه از طریق نقش‌آفرینی زن به عنوان الگوی رفتاری، تقویت می‌باشد. در این مقاله، با بهره‌گیری از منابع اسلامی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی، ابتدا به تعریف عفاف و زیست عفیفا و جایگاه آن در فرهنگ اسلامی و جوامع مختلف پرداخته خواهد شد. سپس نقش زن در شکل‌دهی به ارزش‌های اخلاقی، مدیریت روابط خانوادگی و تأثیر او در حفظ و ترویج عفاف بررسی می‌شود. همچنین، چالش‌هایی مانند تأثیر رسانه‌های مدرن، تغییر نقش‌های سنتی زنان، افزایش اشتغال و کاهش تعاملات خانوادگی که ممکن است در مسیر تحقق این هدف ایجاد شود، مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در نهایت، راهکارهایی برای تقویت نقش زن در ترویج عفاف، از جمله تقویت آگاهی‌های فرهنگی و دینی، ایجاد تعادل میان مسئولیت‌های اجتماعی و خانوادگی زنان، افزایش حمایت‌های اجتماعی و تولید محتوای رسانه‌ای ارزش‌مدار ارائه می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اگر زنان بتوانند نقش خود را در ترویج ارزش‌های اخلاقی و تربیت فرزندان با آگاهی و تدبیر ایفا کنند، نه تنها بنیان خانواده مستحکم‌تر خواهد شد، بلکه جامعه نیز در مسیر تعالی اخلاقی قرار خواهد گرفت.

کلیدواژه‌ها:

ارزش‌های اخلاقی، خانواده، زیست عفیفا، زن، عفاف

مقدمه

خانواده به عنوان اولین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در شکل گیری شخصیت و ارزش های فردی و اجتماعی انسان ها ایفا می کند و بر اساس نظر محققان و فعالان جامعه شناسی سنگ بنای جامعه را تشکیل می دهد. در این میان، زن به عنوان مادر، همسر و مربی اصلی خانواده، تأثیر بسزایی در تربیت فرزندان و نهادینه سازی ارزش های فرهنگی و اخلاقی دارد، و اگر از نظر رابطه علت و معلولی به این موضوع نگاه شود مادر به عنوان مبدا خانواده، مبدا جامعه قرار می گیرد و از ارزش و جایگاه بالایی برخوردار است. یکی از مهم ترین ارزش هایی که زن در محیط خانواده می تواند ترویج دهد، زیست عفیفانه است؛ مفهومی که بر پاکدامنی، حیا، تقوا و رعایت اصول اخلاقی در روابط فردی و اجتماعی تأکید دارد^۱.

فرهنگ خانواده به مجموعه ای از باورها، ارزش ها و هنجارهایی اشاره دارد که درون خانواده شکل گرفته و از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود. زیست عفیفانه، به عنوان یکی از شاخصه های مهم فرهنگ خانواده، نه تنها بر رفتارهای فردی و اجتماعی اعضای خانواده تأثیرگذار است، بلکه در تحکیم بنیان های اخلاقی جامعه نیز نقش اساسی دارد^۲. در این میان، زن به عنوان محور عاطفی و تربیتی خانواده نقش کلیدی در انتقال این فرهنگ به فرزندان و نسل های آینده دارد. اما سؤال اصلی این است که چگونه زنان می توانند از طریق نقش های مادری، همسری و الگوسازی، فرهنگ عفاف را در خانواده و جامعه تقویت کنند؟ و چه چالش هایی در مسیر ایفای این نقش وجود دارد؟

هدف این مقاله بررسی نقش زن در ترویج فرهنگ خانواده برای زیست عفیفانه است و تلاش دارد با تکیه بر مبانی دینی، روان شناختی و جامعه شناختی، اهمیت این موضوع را مورد واکاوی قرار دهد. در این راستا، ابتدا با تبیین مفاهیم کلیدی به نقش زنان در تربیت و نهادینه سازی ارزش های اخلاقی در خانواده پرداخته خواهد شد. در نهایت، چالش ها و راهکارهای مؤثر در زمینه تحقق این هدف ارائه خواهد شد.

^۱ مطهری، مسئله حجاب، صص ۷۰ - ۹۰

^۲ آملی، زن در آئینه جلال و جمال، صص ۱۲۰ - ۱۵۰

مفهوم شناسی

در دنیای معاصر، نقش زن در خانواده فراتر از وظایف سنتی بوده و به یکی از ارکان اساسی در ترویج ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی تبدیل شده است. از جمله مهم‌ترین این ارزش‌ها، مفهوم زیست عفیفاً است که در محیط خانواده پایه‌ریزی شده و به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود. این مقاله با بررسی ابعاد مختلف این موضوع، به تحلیل جایگاه زن در تقویت فرهنگ عفاف و ارائه راهکارهای عملی در این زمینه می‌پردازد.

مبانی نظری و تعاریف اولیه

در ابتدا به عفاف در جامعه و اسلام می‌پردازیم. عفاف، برگرفته از ریشه "عَفَّ"، مفهومی ژرف در فرهنگ اسلامی است که به معنای خویش‌داری از آنچه ناپسند و ناروا شمرده می‌شود، تعبیر شده است. این واژه که از زبان عربی به فارسی راه یافته، بیانگر مهار نفس و پرهیز از خواهش‌های شهوانی و امور خلاف شرع و اخلاق است. در طول تاریخ، پیامبران، اولیای دین و علمای بزرگ، همواره بر ضرورت حفظ عفاف و حجاب تأکید ورزیده‌اند، چرا که این دو مقوله، نقشی اساسی در تهذیب نفس، پالایش روح و تقرب به ذات الهی ایفا می‌کنند.

برخی بر این باورند که عفاف و حجاب دو مفهوم مجزا از یکدیگرند و آنچه برای زنان ارزشمند است، حیا و عفاف است، نه صرفاً پوشش ظاهری. در پاسخ باید گفت که بی‌تردید، عفاف معنایی وسیع‌تر و عمیق‌تر از حجاب دارد، اما این دو به‌گونه‌ای ناگسستنی به یکدیگر پیوسته‌اند. در آیه ۵۹ سوره احزاب، حجاب به‌عنوان راهکاری برای پاسداری از عفاف معرفی شده است، چرا که استواری پاکدامنی در جامعه، در گرو اصلاح روابط زن و مرد و محدود ساختن آن در چارچوب‌های معین اخلاقی و دینی است. چنانچه این روابط بدون ضابطه و اصول شرعی شکل گیرد، زمینه انحراف فراهم آمده و سلامت معنوی جامعه به مخاطره خواهد افتاد.

حجاب و عفاف، همچون دو روی یک سکه، تأثیر و تأثر متقابل بر یکدیگر دارند. تسلط بر نفس و خویش‌داری، که جوهره عفاف را تشکیل می‌دهد، در رفتار، گفتار و نحوه تعاملات اجتماعی فرد متجلی شده و نه‌تنها موجب تعالی فردی، بلکه موجب استحکام بنیان‌های اخلاقی در جامعه نیز می‌شود.^۱

^۱ حیدریان، حجاب و عفاف و زیست عفیفاً، صص ۴ و ۵

زیست عقیفانه در اصطلاح به معنای رعایت اصول اخلاقی و پرهیز از رفتارهایی است که با ارزش‌های پاکدامنی و خویش‌داری در تضاد باشند. در فرهنگ اسلامی، زیست عقیفانه نه تنها به پوشش و حجاب محدود نمی‌شود، بلکه شامل گفتار، رفتار، روابط اجتماعی، و حتی تفکرات فرد نیز می‌شود. قرآن کریم عفاف را به عنوان یک ارزش بنیادین برای حفظ سلامت فرد و جامعه معرفی کرده و آن را عاملی برای ایجاد امنیت روانی و اجتماعی می‌داند.

از دیدگاه اسلامی، زیست عقیفانه مبتنی بر مفاهیمی همچون حیا، تقوا، کنترل نفس، و رعایت مرزهای شرعی در تعاملات اجتماعی است. امام علی (علیه السلام) در نهج‌البلاغه می‌فرماید: ((الْعِفَّةُ رَأْسُ كُلِّ خَيْرٍ)) عفت، سرآغاز هر نیکی است.^۱ این سخن نشان‌دهنده اهمیت عفت در تمامی ابعاد زندگی است.

در جوامع مختلف، مفهوم زیست عقیفانه با توجه به ساختار فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی متفاوت تعریف شده است. در جوامع سنتی و مذهبی، اصول عفاف و خویش‌داری در روابط اجتماعی، پوشش و شیوه زندگی افراد مشهودتر است، در حالی که در برخی جوامع مدرن، مفهوم عفاف به شکل فردی‌تر و متناسب با ارزش‌های سکولار تفسیر می‌شود. برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که در جوامع شرقی، به‌ویژه کشورهای اسلامی، عفاف نه تنها به عنوان یک امر فردی بلکه به عنوان یک ارزش اجتماعی تلقی می‌شود که در حفظ نهاد خانواده نقش کلیدی ایفا می‌کند.^۲

در غرب، به‌ویژه در فرهنگ‌های لیبرال، زیست عقیفانه بیشتر به انتخاب شخصی وابسته است و معیارهای اخلاقی در این زمینه انعطاف‌پذیرتر هستند. با این حال، پژوهش‌های جامعه‌شناختی نشان می‌دهند که حتی در جوامع مدرن نیز پایبندی به اصولی نظیر وفاداری در روابط و رعایت حد و مرزهای اخلاقی، به استحکام روابط خانوادگی و اجتماعی کمک می‌کند.^۳

در مجموع، زیست عقیفانه در فرهنگ اسلامی بر پایه ارزش‌های دینی و اخلاقی بنا شده و هدف آن، ارتقای سلامت روانی و اجتماعی فرد و جامعه است، در حالی که در جوامع مختلف، این مفهوم بسته به ارزش‌های حاکم بر آن جامعه، به شکل‌های متفاوتی تفسیر می‌شود.

^۱ نهج‌البلاغه، حکمت ۴۳۱

^۲ مطهری، همان، صص ۶۰-۸۵ و ۱۱۰-۱۳۵

^۳ گیدنز، پیامد های مدرنیته، صص ۵۹-۷۵ و ۱۲۰-۱۴۵

یکی دیگر از پیامدهای این تغییرات، افزایش تأثیرگذاری رسانه‌های مدرن و شبکه‌های اجتماعی در شکل‌دهی به هویت اخلاقی و جنسی جوانان است. در شرایطی که نقش خانواده در تربیت اخلاقی فرزندان کاهش یافته، رسانه‌ها و فضای مجازی به منابع اصلی الگوگیری نوجوانان تبدیل شده‌اند. بسیاری از محتواهای رسانه‌ای، ارزش‌های عفاف و حیا را کم‌اهمیت جلوه داده و سبک زندگی‌ای را ترویج می‌کنند که در تضاد با اصول زیست عقیفانه است. تغییر تدریجی نگرش‌های اجتماعی نسبت به روابط زن و مرد، عادی‌سازی برخی ناهنجاری‌های اخلاقی و کاهش حساسیت نسبت به مرزهای اخلاقی، همه از نتایج این تحول فرهنگی است که در بسیاری از جوامع مشاهده می‌شود.^۱

در کنار این تغییرات، تحولات اقتصادی و اجتماعی نیز سبب تغییر در تعریف نقش‌های خانوادگی شده است. در گذشته، وظایف میان زن و مرد به گونه‌ای تقسیم شده بود که زن، علاوه بر ایفای نقش مادری، مسئولیت هدایت اخلاقی خانواده را نیز بر عهده داشت. اما در شرایط کنونی، بسیاری از زنان، به دلیل فشارهای اقتصادی و اجتماعی، به جای تمرکز بر تربیت فرزندان، مجبور به مشارکت فعال در بازار کار شده‌اند. این تغییر، نه تنها باعث کاهش تعاملات عاطفی در خانواده شده، بلکه به تدریج نقش زن را به عنوان الگوی اصلی زیست عقیفانه در خانواده تضعیف کرده است. در نتیجه، فرزندان بیش از پیش در معرض الگوهای رسانه‌ای قرار گرفته و ارزش‌های خانوادگی دستخوش دگرگونی شده‌اند.^۲

این تحولات، اگرچه در بسیاری از موارد اجتناب‌ناپذیر است، اما در صورتی که بدون برنامه‌ریزی و مدیریت فرهنگی پیش برود، می‌تواند منجر به بحران‌های اخلاقی و اجتماعی شود. برای حفظ تعادل میان پیشرفت اجتماعی زنان و صیانت از ارزش‌های اخلاقی، لازم است که جایگاه خانواده و نقش تربیتی زن در جامعه بازتعریف شود. ایجاد امکاناتی برای هماهنگی مسئولیت‌های شغلی و خانوادگی زنان، آموزش سواد رسانه‌ای به والدین و فرزندان، و تقویت برنامه‌های فرهنگی که بر اهمیت عفاف و اخلاق در جامعه تأکید دارند، از جمله راهکارهایی است که می‌تواند در این مسیر راهگشا باشد.

در نهایت، حفظ زیست عقیفانه و ارزش‌های اخلاقی در جامعه، نیازمند بازتعریف جایگاه زن در خانواده، ایجاد تعادل میان مسئولیت‌های اجتماعی و خانوادگی او، و تقویت نظام تربیتی مبتنی بر اصول اخلاقی است. اگر زنان،

^۱ مطهری، حقوق زن در اسلام، صص ۵۰ - ۱۰۰

^۲ آملی، همان، صص ۵۰ - ۱۰۰

به عنوان ستون‌های اصلی خانواده، بتوانند نقش خود را در هدایت اخلاقی فرزندان حفظ کنند، تغییرات اجتماعی نیز می‌تواند در مسیری قرار گیرد که همگام با پیشرفت، ارزش‌های معنوی و انسانی را نیز حفظ نماید.

برای تقویت نقش زنان در ترویج عفاف، لازم است که هم در سطح فردی و خانوادگی و هم در سطح اجتماعی و فرهنگی اقدامات موثری صورت گیرد. در وهله نخست، آگاهی زنان از جایگاه تربیتی و اخلاقی خود در خانواده باید تقویت شود. مادری که خود به اصول عفاف پایبند باشد، با رفتار و منش خود، بهترین الگوی عملی برای فرزندان خواهد بود. از این رو، توسعه آموزش‌های فرهنگی و دینی برای زنان، می‌تواند زمینه‌ساز تقویت زیست عفیفا در نسل‌های آینده باشد.^۱

در سطح خانواده، ایجاد تعادل میان نقش‌های اجتماعی و خانوادگی زنان ضروری است. حمایت از مادران شاغل و فراهم‌سازی شرایطی که آنان بتوانند بدون فشارهای مضاعف، هم در محیط کار و هم در محیط خانواده نقش مؤثری ایفا کنند، یکی از مهم‌ترین راهکارهای تقویت عفاف در جامعه است. از سوی دیگر، تقویت گفتمان خانوادگی و افزایش تعامل میان اعضای خانواده، باعث می‌شود که ارزش‌های اخلاقی و دینی به‌صورت طبیعی به فرزندان منتقل شوند و نقش مادر در تربیت اخلاقی پررنگ‌تر شود.^۲

در سطح اجتماعی، رسانه‌ها می‌توانند با ارائه محتوای مناسب، به زنان در ایفای نقش خود در ترویج عفاف کمک کنند. تولید برنامه‌هایی که نقش زنان را در ترویج ارزش‌های اخلاقی و خانوادگی برجسته می‌کند و مقابله با ترویج سبک زندگی ناسالم در رسانه‌های مدرن، از جمله اقداماتی است که می‌تواند به بازتعریف جایگاه زن در ترویج عفاف کمک کند.^۳

در نهایت، حمایت‌های قانونی و اجتماعی از زنانی که در جهت حفظ عفاف و ارزش‌های خانوادگی تلاش می‌کنند، می‌تواند نقش مؤثری در تقویت این فرهنگ داشته باشد. ایجاد نهادهای فرهنگی و مشاوره‌ای برای راهنمایی زنان در مواجهه با چالش‌های خانوادگی و اجتماعی، توسعه سواد رسانه‌ای در میان آنان و ارتقای جایگاه علمی و فرهنگی زنانی که به‌عنوان الگوی عفاف در جامعه فعالیت می‌کنند، از جمله راهکارهایی است که می‌تواند در این مسیر مؤثر باشد.

^۱ همان

^۲ قیطاسی، همان، صص ۲۱ - ۲۳

^۳ <https://jref.ir/ListTopic/TARVIJ>، ۱۴۰۴/۲/۴

نتیجه گیری

زن، به عنوان محور عاطفی و تربیتی خانواده، نقشی بی‌بدیل در ترویج ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی ایفا می‌کند. حفظ و تقویت عفاف در جامعه، در گرو آگاهی زنان از جایگاه خود، حمایت از نقش آنان در خانواده و جامعه، و ایجاد تعادل میان مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی آنهاست. اگر زنان بتوانند در فضایی همراه با حمایت‌های خانوادگی و اجتماعی، نقش تربیتی خود را با آگاهی و تدبیر ایفا کنند، نه تنها بنیان خانواده مستحکم‌تر خواهد شد، بلکه جامعه نیز در مسیر تعالی اخلاقی قرار خواهد گرفت.

در کنار این مسئله، رسانه‌ها، نهادهای فرهنگی و سیاست‌گذاران باید با ایجاد محیطی سالم و ارائه الگوهای صحیح، زمینه را برای تقویت جایگاه زنان در ترویج عفاف فراهم کنند. تنها از این طریق می‌توان از چالش‌هایی همچون تغییر ارزش‌های خانوادگی، کاهش تعاملات عاطفی و ضعف در انتقال اصول اخلاقی جلوگیری کرد. در نهایت، برای حفظ زیست عقیقانه، باید زن را نه تنها به عنوان عضوی از جامعه، بلکه به عنوان رکن اساسی در شکل‌دهی به آینده فرهنگی و اخلاقی جامعه در نظر گرفت.

فهرست منابع

- قرآن کریم ؛ ترجمه مهدی فولادوند

- نهج البلاغه ؛ ترجمه محمد تقی جعفری

کتاب فارسی :

۱- جوادی آملی ، عبدالله ، زن در آینه جلال و جمال ، قم : انتشارات اسرا ، ۱۳۹۱ ه . ش

۲ - گیدنز ، آنتونی ، پیامد های مدرنیته ، ترجمه : محسن ثلاثی ، تهران : نشر مرکز ، ۱۳۹۲ ه . ش

۳ - مطهری ، مرتضی ، حقوق زن در اسلام ، تهران : انتشارات صدرا ، ۱۳۹۶ ه . ش

۴ - _____ ، مسئله حجاب ، تهران : انتشارات صدرا ، چاپ پنجاه و دوم ، ۱۳۷۹ ه . ش

مقالات :

۱ - احتشام زاده ، پروین ، " تحول نقش های جنسیتی زنان و سلامت روانی خانواده " ، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی ، ۱۳۹۰ ه . ش

۲ - حیدریان ، زهره ، " حجاب و عفاف و زیست عفیفانه " ، بی جا ، ۱۴۰۲ ه . ش

۳ - زینیوند ، مژگان ، " نقش زن در سلامت خانواده " ، دومین کنگره بین المللی نقش زن در سلامت خانواده و جامعه ، تهران : دانشگاه الزهرا ، ۱۳۹۶ ه . ش

۴ - کرمی ، محمد تقی ؛ کرمی ، فیروزه ، " بررسی تعارض نقش های خانوادگی و اجتماعی بانوان و ارائه الگوی مناسب برای زندگی خانوادگی زنان شاغل . فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده " ، نشریه مطالعات راهبردی زنان ، سال شانزدهم ، شماره ۶۴ ، ۱۳۹۳ ه . ش

۵- قیطاسی ، روح الله ؛ حیدر آبادی ، ابولقاسم ؛ رحمانی فیروز جاه ، علی ، " نقش شبکه های اجتماعی مجازی در میزان ارزش های خانوادگی دانش آموزان مقطع متوسطه شهر ایلام " ، فصلنامه علمی فرهنگ ایلام ، دوره بیست و دوم ، شماره ۷۰ و ۷۱ ، ۱۴۰۰ ه . ش

۶ - ملکوتی ، سید عصمت الله ، " نقش مادر در تربیت کودک " ، فصلنامه معارف اسلامی و علوم تربیتی دوره ۴ ، شماره ۸

۷- محمدی ، لیلا ؛ نعمتی ، لیلا ، " نقش خانواده در پرورش ارزشهای اخلاقی " ، نشریه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (مرکز توسعه آموزشهای نوین ایران) ، دوره دوم ، شماره ۲/۲ ، ۱۳۹۵ ه . ش

سایت ها:

<https://jref.ir/ListTopic/TARVIJI>